

www.ketab.ir

جامعه و گفتمان

بافت اجتماعی چگونه بر متن و گفتار تأثیر می‌گذارد
نشر نگاه معاصر

تئون ون دایک

ترجمه‌ی طاهر اصغرپور

سرشناسه	دایک، تتون ا. وان، ۱۹۴۳م.	Dijk, Teun A. Van
عنوان و نام پدیدآور	جامعه و گفتار: بافت های اجتماعی چگونه بر متن و گفتار تأثیر می گذارند/ تتون وان (دایک) [ترجمه] طاهر اصغریور.	عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر	تهران: نگاه معاصر، ۱۴۰۰.	مشخصات نشر
مشخصات ظاهری	۴۳۲ ص: ۱۴/۵×۲۱/۵، ۱۴۰۰م.	مشخصات ظاهری
شابک	978-622-290-067-0 :	شابک
وضعیت فهرست نویسی	فیبا.	وضعیت فهرست نویسی
یادداشت	عنوان اصلی: Society and discourse: how social contexts influence text and talk, ©2009.	یادداشت
یادداشت	کتابنامه: ص. ۴۰۳-۴۳۲.	یادداشت
عنوان دیگر	بافت های اجتماعی چگونه بر متن و گفتار تأثیر می گذارند.	عنوان دیگر
موضوع	گفتار - جنبه های اجتماعی.	موضوع
موضوع	Discourse analysis - Social aspects :	موضوع
موضوع	بافت (زبان شناسی).	موضوع
موضوع	Context (Linguistics) :	موضوع
موضوع	عراق - تاریخ - حمله ایالات متحده، ۲۰۰۳-۲۰۱۱م. - زبان.	موضوع
موضوع	Iraq War, 2003-2011 - Language :	موضوع
شناسه افزوده	اصغریور، طاهر، ۱۳۵۳ - ، مترجم.	شناسه افزوده
رده بندی کنگره	P ۳۰۲/۸۴ :	رده بندی کنگره
رده بندی دیویی	۳۰۶/۴۴ :	رده بندی دیویی
شماره کتاب شناسی ملی	۸۴۸۵۱۶۱ :	شماره کتاب شناسی ملی

جامعه و گفتمان

بافت‌های اجتماعی چگونه بر
متن و گفتار تأثیر می‌گذارند

تئون ون دایک

ترجمه‌ی

طاهر اصغریور

انتشارات دانشگاه کمبریج، سال ۲۰۰۹ میلادی

کتابخانه

ناشر: نشر نگاه معاصر (وابسته به مؤسسه پژوهشی نگاه معاصر)

مدیر هنری: با اسم الرساله
حروفچینی و صفحه‌آرایی: حروفچینی هما (امید سید کاظمی)

لیتوگرافی: نوید

چاپ و صحافی: پیکان

نوبت چاپ: یکم، ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۵۰

قیمت: ۱۳۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۹۰-۰۶۷-۰

نشانی: تهران، مینی سیتی، شهرک محلاتی،

فاز ۲ مخابرات، بلوک ۳۸، واحد ۲ شرقی

تلفن: ۲۲۴۴۸۴۱۹ (۰۲۱)

negahe.moaser94@gmail.com

 nashr_negahemoaser

این کتاب ترجمه‌ای است از

Society and Discourse

How Social Contexts Influence Text and Talk

Teun A. van Dijk

Pompeu Fabra University

Barcelona

Teun A. van Dijk ©2009

دیباچه

این تک‌نگاری، همراه با کتاب دیگر من یعنی، گفتمان و بافت (۲۰۰۸) که توسط انتشارات دانشگاه کمبریج منتشر شده است، نظریه جدیدی درباره بافت ارائه می‌دهد. در حالی که آن کتاب به زبان‌شناسی اجتماعی، و ابعاد شناختی نظریه متمرکز است، مطالعه‌ی حاضر به طور سیستماتیک سهم روان‌شناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی در چنین نظریه‌ی چندوجهی را بررسی می‌کند. علوم اجتماعی مذکور، هریک در چارچوب‌های نظری خود، بسیاری از ویژگی‌های ایزوده‌های تعاملی را تحلیل کرده‌اند، موقعیت‌ها و فرهنگ‌های اجتماعی‌ای که به طور کلاسیک «بافت»‌های استفاده از زبان در نظر گرفته می‌شوند. اگر بافت‌های چنین متن و گفتار مستقلاً به طور غیررسمی به عنوان مجموعه‌ای از ویژگی‌های مربوط به موقعیت‌های ارتباطی تعامل کلامی تعریف شوند، بدیهی به نظر می‌رسد که تحلیل سیستماتیک این موقعیت‌ها برای بسط نظریه‌ی صریح بافت و چگونگی کنترل بافت بر استفاده از زبان بسیار مهم است. با این حال، این یک تصور غلط گسترده است که (از نظر زبان‌شناسی اجتماعی سنتی) موقعیت‌های اجتماعی و ویژگی‌های آنها (مانند طبقه، جنسیت یا سن کاربران زبان) تأثیر مستقیمی بر استفاده از زبان دارند. در چنین بررسی همبستگی متغیرها، ماهیت تأثیر بافتی معمولاً از لحاظ نظری کشف نشده باقی می‌ماند.

برخلاف چنین برداشتی از رابطه میان گفتمان و جامعه، این کتاب همچنان با جزئیات کامل، استدلال می‌کند که هیچ رابطه‌ی مستقیمی بین ساختارهای موقعیتی یا اجتماعی و ساختارهای گفتمانی – که ساختارهایی از انواع بسیار متفاوت هستند –

وجود ندارد. علاوه بر این، اگر چنین پیوندی علی، و از این رو، تبیینی بود و فقط از نظر همبستگی سطحی نبود، همه کاربران زبان در یک موقعیت اجتماعی یکسان، سخنان واحدی را می‌گفتند یا می‌نوشتند.

نظریه‌ی جدید بافت که در این کتاب بررسی شده، تأکید می‌کند که رابطه بین جامعه و گفتمان غیرمستقیم است و با واسطه‌ی تعاریف اجتماعی اما ذهنی از وضعیت ارتباطی، به عنوان مفاهیم تفسیر شده برقرار می‌شود که به صورت پویا توسط مشارکت‌کنندگان به روز می‌شود. این تعاریف در اصطلاحات شناختی- اجتماعی صریحاً بیان می‌شوند، یعنی به عنوان مدل‌های بافتی که در حافظه اپیزودیک («خودزندگی») مشارکت‌کنندگان ذخیره می‌شوند، دقیقاً مانند هر تجربه اجتماعی دیگر. واسطه‌ای که توسط این مدل‌های بافتی تشکیل شده است - ویژگی‌های مربوط به موقعیت‌های ارتباطی را جمع می‌کند و به طور مداوم نظارت می‌کند - تعداد زیادی از ویژگی‌های گفتمان را توضیح داده است.

مدل‌های بافت توضیح می‌دهند چرا و چگونه استفاده از زبان، از نظر اجتماعی، شخصی و موقعیتی قابل تغییر است. آنها با در نظر گرفتن توانایی کاربران زبان در انطباق متن یا گفتار خود با ویژگی‌های مربوط به هر یک از لحظات مربوط به موقعیت‌های ارتباطی، چارچوبی صریح برای نظریه عمل‌گرایی ارائه می‌دهند. به عبارت دیگر، مدل‌های بافت شرایط مناسب پویایی متن و گفتار را تعریف می‌کنند.

در این کتاب خواهیم دید که چنین واسطه‌ی «ذهنی» میان گفتمان و جامعه، امروزه در بسیاری از علوم اجتماعی بسیار رایج نیست. به نظر می‌رسد تمرکز کنونی بر تعامل بدون ذهن فراموش می‌کند که یک سنت پدیدارشناختی طولانی و قابل احترام در جامعه‌شناسی با مفاهیم اساسی شناختی و ذهنی مانند «تعریف موقعیت» و با این بینش قدیمی که کنشگران اجتماعی فقط در ساختارهای اجتماعی توانایی ایفای نقش و فهم آن را دارند، هیچ مشاجره‌ای نداشته است.

شکاف معاصر بین علوم شناختی و اجتماعی نتیجه‌ی یک ایدئولوژی تقلیل‌گرایانه تأسف‌آور است: تعامل‌گرایی (همان‌طور که ما آن را می‌نامیم). این ایدئولوژی با استدلال سفسطه‌آمیز «مشاهده‌پذیری» رفتارگرایی اثبات‌گرا وجه اشتراک دارد، که طبق آن گفت‌وگو یا کنش قابل مشاهده است یا از نظر اجتماعی در دسترس است، اما ذهن «فردگرایانه»ی کاربران زبان قابل مشاهده نیست. با این حال، اگر توافق کنیم که گفتمان را از نظر ساختارها

و معانی مورد استفاده قرار می‌دهیم یا تحلیل می‌کنیم - که به وضوح قابل مشاهده نیستند، اما توسط ذهن کاربران زبان شناخته شده، تفسیر شده و قابل استفاده‌اند - بنابراین هیچ دلیلی برای ردّ این وجود ندارد که اساساً، گفتار یا متن بدون «فکر» به معنای واقعی کلمه بی‌معنی است.

به عبارت دیگر، گفتمان و کنش‌ها هرگز بلافاصله قابل مشاهده نیستند، اما رفتار کنشگران اجتماعی از نظر معانی، اهداف و نیات تفسیر می‌شوند. تحولات جدید در علوم شناختی و عصبی نشان داده است که چنین تعبیری از رفتار به عنوان کنش اجتماعی بخشی از توانایی ما در «خواندن» ذهن‌های دیگران به عنوان آینه ذهن خودمان است.

تجزیه و تحلیل دقیق تعامل، به طور قابل توجهی، به بینش ما در مورد گفتمان و استفاده از زبان کمک کرده است. با این حال، اعمال یا گفتار قابل مشاهده، فقط نوک کوه یخ یک رویداد ارتباطی است. کاربران زبان در چنین رویدادهایی بی‌خیال شرکت نمی‌کنند، مثل اینکه آنها لوح سفید باشند. آنها دارای مقادیر زیادی دانش مشترک فرهنگی - اجتماعی، تجارب شخصی، برنامه‌ها، اهداف، نظرات و عواطف هستند که ممکن است بر گفتار و نحوه سخن گفتن آنها تأثیر بگذارند. آنها نه تنها چیزها و سخنان قابل مشاهده را تفسیر می‌کنند، بلکه با «خواندن» ذهن گفت‌وگوکنندگان می‌توانند ظرافت‌های متن را بفهمند و فراتر از مفاهیم یا مفاهیم مبتنی بر اجتماع صحبت کنند. از این رو، حذف ذهن از تعامل در گفت‌وگو لزوماً داده‌های موجود را تحت تحلیل قرار نمی‌دهد. به غیر از تحلیل گفتار «قابل مشاهده»، روش‌های متعدد دیگری برای مطالعه‌ی آنچه در گفتمان و ارتباطات در جریان است، وجود دارد.

رویکردهای انتقادی به گفتمان تأکید کرده‌اند که همین امر درست است وقتی که مشارکت‌کنندگان را صرفاً به عنوان یک سخنران در نظر بگیریم و نه به عنوان یک بازیگر اجتماعی که با هویت اجتماعی، نقش یا روابط قدرت خود در رویداد ارتباطی شرکت می‌کند. در این کتاب، نظریه‌ی بافت در سازگاری با این انتقاد از تعامل‌گرایی فارغ‌ازبافت^۱ اجتماعی بسط یافته است. با این حال، آن تأکید می‌کند که ساختار اجتماعی، ویژگی‌های موقعیت‌های اجتماعی و از این رو، ویژگی‌های اجتماعی مشارکت‌کنندگان بر متن و گفتار تأثیر عینی یا علی ندارند، بلکه این تأثیر با واسطه‌ی مدل‌های ذهنی مشارکت‌کنندگان

صورت می‌گیرد. حتی آن دسته از محققانی که مخالف نظریه‌پردازی شناخت‌گرایانه از نظر مدل‌های ذهنی هستند، می‌پذیرند که ویژگی‌های اجتماعی موقعیت‌ها و مشارکت‌کنندگان فقط زمانی باید تحلیل شوند که توسط خود مشارکت‌کنندگان «مرتبط» شناخته شوند.

نظریه‌ی مدل‌های بافت، بازنمایی‌ها و فرایندهای مربوط به این «مرتبط‌سازی» ویژگی‌های شناختی و اجتماعی موقعیت‌های اجتماعی را توضیح می‌دهد. از این نظر، این نظریه با رویکردهای تعاملی در بسیاری از علوم اجتماعی امروزی ناسازگار نیست. آنها را با بیان صریح آنچه معمولاً بدیهی تلقی می‌شود یا در توصیفات مبهم ارائه می‌شود، ادغام می‌کند. در عین حال، با بیان یک چارچوب چندرشته‌ای که پیوند بسیار ضروری بین گفتمان، شناخت و جامعه را فراهم می‌کند، رویکردهای فعلی و فارغ از بافت را به متن و گفتار گسترش می‌دهد.

برای اینکه بتوانید این کار را انجام دهید، ما روان‌شناسی اجتماعی و مطالعات آن در مورد ساختارهای پیرودها و موقعیت‌های اجتماعی و همچنین بازنمایی‌های مشترک اجتماعی، مانند دانش و ایدئولوژی‌ها را بررسی کرده‌ایم که کاربران زبان در ساخت مدل‌های بافت خود به کار می‌برند. یکی از سؤالات مکرری که در این بررسی‌های ادبیات و شکل‌گیری نظریه جدید سعی خواهیم کرد به آن پاسخ دهیم این است که کدام‌یک از ویژگی‌های پُرشمار موقعیت‌های اجتماعی به طور سیستماتیک، به عنوان مرتبط با گفتار تفسیر می‌شوند. در واقع، چرا تصور می‌شود جنسیت یا جایگاه اجتماعی مشارکت‌کنندگان به گفتمان مرتبط هستند، ولی قد یا رنگ چشم آنها به گفتمان ربطی ندارند، هرچند ممکن است مورد دوم از نظر اجتماعی مرتبط باشد.

به همین ترتیب، ما همچنین مفهوم موقعیت را در تاریخ جامعه‌شناسی بررسی می‌کنیم تا مشخص کنیم امروزه کدام بینش‌ها در یک نظریه‌ی مبتنی بر جامعه‌شناسی درباره مدل‌های بافت پایدار باقی مانده‌اند؟ همچنین در اینجا است که ما به طور انتقادی تحلیل مکالمه و گرایش‌های فارغ از بافت آن را در تحلیل «گفت‌وگو در تعامل» بررسی می‌کنیم. در عین حال، ما باید این واقعیت را توضیح دهیم که مشارکت‌کنندگان نه تنها با شرایط «خرد»، بلکه از ساختارهای «کلان» اجتماعی پیچیده‌تر، مانند گروه‌ها، سازمان‌ها، یا ساختارهای انتزاعی اجتماعی مانند نابرابری اجتماعی نیز مواجه می‌شوند. چنین تحلیلی نیاز به بررسی

روابط شناخته شده ساختار-کارگزار دارد که تئوری شناختی-اجتماعی برای آن واسطه‌ی گمشده را ارائه می‌دهد.

این نظریه اجتماعی، باید تغییرات فرهنگی مهم در ساخت و استفاده از مدل‌های بافت در موقعیت‌های «جزئی» و ساختارهای اجتماعی «کلی» را در نظر بگیرد که توسط کاربران زبان در هنگام تولید و درک متن و گفتار مدل‌سازی می‌شود. آنچه ممکن است یک ویژگی موقعیتی مرتبط در یک جامعه یا خرده فرهنگ تعریف شود، ممکن است در جامعه‌ای دیگر چنین نباشد. از این رو، ما باید مطالعه رویدادهای ارتباطی در سنت انسان‌شناسی گفتار و رویکردهای معاصر در انسان‌شناسی زبانی را بررسی کنیم که دارای سنت دیرینه‌ی توجه به شرایط خاص فرهنگی گفتمان هستند.

سرانجام، پس از اولین تحلیل در گفتمان و بافت، این کتاب به مطالعه بافتی بحث جنگ عراق در مجلس عوام انگلیس و سخنرانی تونی بلر ادامه می‌دهد. ما امیدواریم نشان دهیم که تحلیل انتقادی چنین گفتمان سیاسی‌ای باید فراتر از روایات معمول ساختارهای دستوری، استدلالی یا بلاغی بوده، و مبتنی بر یک نظریه صریح در مورد بافت باشد تا بتواند چنین گفتمانی را با شرایط سیاسی‌ای که توسط مشارکت‌کنندگان تفسیر می‌شود، مرتبط سازد.

بدیهی است که بررسی کامل تمام مطالعات و تحولات علوم اجتماعی که ممکن است به نظریه‌ی بافت کمک کند بسیار فراتر از محدوده‌ی یک کتاب است. اما امیدوارم که حتی بحث بسیار انتخابی ما درباره برخی مشارکت‌های احتمالی علوم اجتماعی موجب شود تحقیقات بیشتری درباره ماهیت بافت به عنوان رابط بین زبان و گفتمان، از یک سو، و موقعیت‌های اجتماعی، جامعه، سیاست و فرهنگ، از سوی دیگر صورت گیرد.

تئون ون دایک

جولای ۲۰۰۸

دانشگاه پمپو فابرا، بارسلونا